

Bársonyos restauráció

Csoóri Sándor a Charta '77-ről és a diktatúrák zabigyerekéről

2007. február 17. 01:00

Stefka István

A cseh értelmiség 242 aláírással nyilvánosságra hozott egy dokumentumot, amely Charta '77 néven vált ismertté. A két évvel korábban aláírt helsinki nyilatkozatban foglaltak megsértésére hivatkoztak, arra, hogy Csehszlovákiában általános a jogbizonytalanság, megsértik a polgári jogokat és az emberi méltóságot. Egyszóval a helsinki záróokmányban rögzített szabadságjogokat követelték a kommunista országok népeinek. Hangsúlyozták, hogy nem politikai ellenzékként, hanem a hatalommal párbeszédet folytatni akaró polgári kezdeményezésként tekintenek önmagukra. A nyilatkozat hamar eljutott Magyarországra, és egy nap alatt 34-en adták hozzá a nevüket. A magyar emberek többsége a Szabad Európa Rádióból értesült a történetkről, és onnan ismerhette meg a teljes névsort is. A népi ellenzék képviselői közül csak Csoóri Sándor költő írta alá a Charta '77 dokumentumot.

Te jó ég! Hogyan vágtat velünk az idő! Ismét egy nevezetes évfordulóhoz érkezünk, a Charta '77-es politikai nyilatkozat, mondhatnám úgy is, hogy erkölcsi és politikai hadüzenet harmincadik évfordulójához. 1977. január 1-jén a csehszlovákiai értelmiségiek egy kemény hangú emlékiratot adtak ki kétszáznegyvenkét aláírással. Az előbbi mondatomban azt mondtam, hogy csehszlovákiai értelmiségiek. Formailag igaz, amit állítottam, de tartalmilag nem, hiszen a magyar Duray Miklóssal együtt talán csak öt szlovák származású állampolgár írta alá a nyilatkozatot, a többi cseh nemzetiségű volt. A Charta '77 három szóvivője is az utóbbiak közül került ki. Két európai híró író: Václav Havel és Pavel Kohut, a harmadik pedig egy filozófus: Jan Potocka, aki nem sokkal a nyilatkozat kiadása után belehalt egy tizenegy órás vattatás kínjaiba.

– Harminc esztendő távlatából minek nevezné a Charta '77-et?
– Sosem gondolkodtam erről. Olyasvalami lehetett, mint 1956-ban a mi Petőfi Körünk. Csak szigorúbb és szellemibb természetű. Ők nem rendeztek nagygyűléseket, nem tartottak lobbanékony hangulatú vitaesteket. Az 1977 januárjában kiadott nyilatkozatukban azt állították önmagukról, hogy a Charta '77 nem politikai szervezet, hanem különféle meggyőződésű, hitű és foglalkozású emberek szabad közössége, akik az emberi és az állampolgári jogok tiszteletben tartásának az érvényesüléséért küzdenek az 1975-ös helsinki egyezmény szellemében. De mondhatom egészen pőrén is: a szovjetek uralma alatt fulladozó országokban sehol sem alakulhatott ki semmilyen közvélemény,

semmilyen civil társadalom. A Charta ezt a nagy gödröt akarta betemetni, és szabadon elbokrosítani fölötté a közéletet.

– Ennyit tudtak csak róla?

– Tényszerűen ennyit, de amikor elkezdtek zaklatni az aláírókat, azonnal megértettük, hogy a Charta '77 beletartozik abba a folyamatba, amely az 1956-os forradalommal fejezte ki a Közép-Európában élő elnyomott népek szabadságvágyát. Utána pedig, tizenkét évvel később, a prágai tavasszal, végül 1980-ban a lengyelek mozgalmával: a Szolidaritással. De ha már szóba került az 1968-as esztendő, nem hallgathatom el életem egyik legmegdöbbentőbb történetét, amely csakis a kommunizmus ideje alatt történhetett meg. Egy cseh diák, Jan Palach nem tudta elviselni, hogy hazáját lerohanták a szovjet csapatok, s velük együtt a lengyelek, a magyarok, a bolgárok, a keletnémetek is részt vettek ebben a gyalázatos megszállásban. Tiltakozásul tűzhalállal halt meg. A prágai köztemetőben temették el. Sírja mindig tele volt virágokkal, koszorúkkal, virrasztó gyertyákkal, de egy napon a vértanút tisztelő honfitársai Jan Palach sírja helyén egy nő sírját találták: Marie Jedlickováét. Husák kormánya mindenáron ki akarta törölni a diák nevét a cseh történelemből. De ez nem sikerült. Minden év januárjában Jedlickova sírja fölött éppúgy égtek a gyertyák, éppúgy tüntettek a koszorúk.

– Csak nem a lírikusi megvetés miatt írta alá a magyar chartások rokonszenvező levelét?

– Mondjuk inkább úgy, hogy ezért is, de másért is.

– Kik kérték meg rá?

– Mészöly Miklós és **Eörsi István** jött föl hozzám a Keleti Károly utcai lakásomba.

– Nem ijedt meg?

– Annyi politikai jégverést átéltem már idehaza 1977-ig, hogy még a szívverésem sem gyorsult föl. Egyetlen gond nyomasztott csupán, Pozsgay Imrével való barátságom. Ő volt akkor a művelődési és oktatási miniszter. Az egyetlen olyan kivételes politikus, akit minden föltétel nélkül el tudtam fogadni. Épp egy könyvtárat kellett volna néhány nap múlva közösen fölavatnunk, és tudtam, ha aláírom a Chartát, egészen bizonyos, hogy el kell szakadnom tőle. Mutakozni sem mutakozhatom többé vele a nyilvánosság előtt. De egy másik hang szigorúan azt ismételte bennem, hogy egy írónak eretneknek kell lennie, és nem politikusnak, ha fölgyullad benne az igazság. Most is emlékszem a pillanatra, amikor az aláírással párhuzamosan eldöntöttem, hogy azonnal levelet írok Pozsgaynak, s megírom neki, mit miért cselekedtem. Mészöly és **Eörsi** aztán arra kértek, hogy ha már én aláírtam a Chartát, írassam alá Illyéssel is!

*

Elvégre én vagyok vele bensőséges viszonyban... Nem íratom alá, mondtam rövid töprengés után. Nem íratom, mert nem helyeslem. Az első nagy támadásba nem kell minden tűzfegyvert bevetni. Ki tudja, mi lesz a fiatalabb aláírókkal, nem árt, ha egy európai rangú személyiség állhat ki értünk, ha mondjuk perbe fognának valamelyikünket. Mészöly és **Eörsi** nem értett velem egyet, de vitánk egyenrangúak vitája volt, hiszen látták, hogy én a magam nevében ugyanúgy cselekedtem, mint ők. Mikor

elmentek, azonnal levelet írtam Pozsgaynak, s lemondtam a szereplésemet. Fél évig nem kerestük egymást.

– Hányan írták alá a kiáltványt?

– Harmincnégyen. Olyanok, mint Heller Ágnes, Bence György, Kis János, Solt Otília, Konrád György, Kenedi János, Vajda Mihály, Csalog Zsolt, Fehér Ferenc, Márkus György, Mészöly Miklós, **Eörsi István**, Krassó György, Kocsis Zoltán, Könczöl Csaba, Dalos György, Tordai Zádor, Petri György és még legalább tizenöten...

– Nem furcsállta, hogy az aláírók között egyedül csak ön volt úgynevezett „új népi író”?

– Kissé furcsálltam, de nem kezdtem el sem kutakodni, sem feszengeni, mert az 1956-os forradalom után húszan-huszonöten megszüntették a népiek és az urbánusok viszálykodását Magyarországon. A Belvárosi kávéházban olyan vastag faágak közé lerakott fészünk volt nekünk, amely minden goromba szélfújástól megvédett minket. Tornai Jóska éppúgy odajárt, mint Orbán Ottó, Sükösd Mihály, Orosz János, Jancsó Miklós és Hernádi Gyula, Liska Tibor, Kristó Nagy István, Gyurkó László, Sík Csaba vagy Konrád György. Nem voltak köztünk tiltott témák. 1956-ról vagy az 1968-as cseh eseményekről egyféleképpen gondolkodtunk. De érdekességként megemlítem, hogy amikor aláírtam a Chartát, három óra múlva találkoztam a Rózsadomb étterem egyik termében Püski Sándorral, Nagy Lászlóval, Sára Sándorral, Kósával, és elmondtam nekik, mi történt. Vadul nekem estek, hogy elvesztettem az eszemet, Pozsgaytól nemcsak magamat, de őket is elszakítottam, hiszen általam ismerték meg. Egyedül Sára állt mellém. Azt kérdezte: „Úgy érzed, hogy jól döntöttél?” „Úgy!” – válaszoltam a kérdésére. „Akkor ne törődj senki más véleményével.” Négy nap múlva Lacika, azaz Nagy László hívott ki Kósáék előszobájába, és azt mondta: „Te, fiú, mostanáig tépelődtem azon, hogy jól cselekedtél-e az aláírásoddal vagy pedig rosszul. Most azt mondom: te mentetted meg a becsületünket! Mostantól kezdve az én pénzem a tied is.” Nem üres kijelentése volt ez Nagy Lászlónak, hiszen ekkor jelent meg verseinek és műfordításainak négykötetes gyűjteménye a Magvetőnél, és jelentős tiszteletdíjat kapott érte. Remélem, sokan emlékeznek még erre a négy, kék borítójú kötetre. Irodalmunk egyik legnagyobb teljesítménye volt akkoriban. Az aláírás után néhány nap telt csak el, amikor nemcsak az a hír jutott el hozzám, hogy ismét eltiltanak a közléstől, mint ahogy korábban is megtették néhányszor, hanem az, hogy esetleg le is csuknak. A hír semmiképpen sem vaklárma volt, hiszen ha a csehek lecsukták a Charta '77 szervezőit, szóvivőit s néhány aláíróját, az nem történhet meg a béketáboron belül, hogy Magyarországon futni hagyják őket. Szóltam Tornai Józsefnek, hogy hívjuk föl régi barátunkat, Gyurkó Lászlót, hátha többet tud, mint mi. Találkoztunk Gyurkó Lacival, Aczél egyik tanácsadójával a Múzeum kávéházban, s még ki se hozták a kávé, Lacihoz fordultam:

„Úgy hallom, le akartok csukatni.”

„Én? Téged?”

„Ilyeneket hallok Aczélék hivatala felől.”

„Nem ismerek rád, elvesztetted a józan eszedet?”

„Olyantól hallottam, aki hegyezi a fülét, és ott toporog Aczél körül.”

„No, akkor elmondom, amit tudok. Aczél legjobban a szovjetektől fél, mivelhogy ismeri őket. Sokkal jobban retteg, mint te. Valaki azt tanácsolta neki, hogy tessék-lássék alapon csukasson le három-négy chartást, ettől a szovjetek megnyugszanak, és béke lesz.”

Aczél elfogadta a jó tanácsot. Igen ám, de közbeavatkozott a sors. Az ország pénzügyei rosszul álltak, és az a bizonyos kádári szélárnyék állapot kezdett borzolódni és sötétedni. S Kádárnak, ha tetszett, ha nem, el kellett mennie nyugatra kölcsönpénzt kunyerálni. Már megvolt az útiterv is: első útja Nyugat-Németországba és Olaszországba vezetett, amelybe belecsempésztek egy találkozót a pápával is. És Gyurkó László szerint ekkor szólt bele Katona István a politikai sakkjátszmába. Úgy érvelt a főnökének, ha az utazása előtt Magyarországon lecsuknak két-három chartást, sikertelen lesz az útja. Haraggal fogadják mindenütt, és kölcsönt se kap az ország. És ez az érv bevált. Nem csuktak le senkit, és Kádár útja végül is diadalút lett. Menynyivel jámborabb, mint a szomszédos diktatúrák vezérei! – írták és mondták a nyugatiak. Azzal szoktak a barátaim ugratni: mennyivel jobban járt volna az ország, ha minket lecsukatnak, és nem adósodunk el.

– Tudom, hogy nemcsak polgárjogi ügyekben keveredett bele élete során, hanem íróként is sokszor kemény fába vágta a fejszét. A Charta aláírása után nem sokkal megírta Duray Miklós Kutyaszorító című könyvének az előszavát, amely fölbolygatta az egész magyar értelmiséget, sőt diplomáciai botrányt robbantott ki nemcsak a csehszlovákoknál, a románoknál, hanem a szovjeteknél is. A magyar külügy bocsánatot kért mindegyik szomszédos országtól, egyedül a románoktól nem, azzal a mentséget kereső indoklással, hogy ön, azaz Csoóri Sándor nem állami tisztviselő, csupán a Magyar Írószövetség elnökségének a tagja. A csupán itt azt jelentette, hogy ön igazából senki. Szántszándékkal lett ellenzéki vagy inkább kényszerből?

– Úgy gondolkodtam és viselkedtem, ahogy egy írónak kell viselkednie Magyarországon. Erkölcsileg és politikailag egyaránt.

– Ma sokkal szelídebb és béketűrőbb, mint tizenhét-tizennyolc évvel ezelőtt.

– Sajnos ez igaz! Oka vagyok ennek magam is és a körülményeink is. Magyarországon 1990 óta nincs igazi szellemi élet, se irodalmi, se művészi, csak a fesztiválok zászlói lobognak és a piaci sikereké. Pedig a XVIII. század végétől, kisebb-nagyobb szikes korszakoktól eltekintve, mindig vigyáztak az őrzők a strázsán. A legérzékenyebbek mindig az írók voltak, akik nemcsak a műveikkel, de sorsukkal is példát mutattak. Hátrafelé nézve kétely nélkül elmondhatjuk, hogy íróinkat századokon át az ellenállás szabad akarata és szelleme nevelte. Ez mára megszűnt. A rendszerváltás csúfos kudarcában egyszer csak arra ébredtünk, hogy ellenfél nélkül maradtunk. És mivel elvesztettük ellenfeleinket, elvesztettük magunkat is.

– Ez így szépen hangzik, de nem eléggé világos.

– Lehet. Akkor megkísérlem más oldalról megvilágítani a helyzetünket. Addig, amíg Kádár rendszerében éltünk – besúgóinktól eltekintve –,

láthatóak voltak ellenfeleink. Ugyanakkor látható volt előttünk egy erős és világos alternatíva is. Ezt az alternatívát úgy neveztük, hogy demokrácia. És amikor megérkezett közénk az új jövevény, az új messiás, hamarosan kiderült róla, hogy nem megváltó, hanem közönséges hidalgó. A diktatúrák zabigyereke. Rossz jellemű műkedvelő. Mióta az ő törvényei szerint élünk, ingatagok vagyunk és gyűlölködők, őrltek, zavartak, kedvetlenek, becsapottak, idegenek ebben a hazában. A fecskék elmentek, a rendőrök pedig előjöttek. Korszerű, divatos öltözködben örökös készültségben állnak, és védik a népet ellen a demokráciát. Ha beszélő viszonyban volnék Gyurcsány Ferencsel, elmondanám neki: lehet, hogy ön jól szórakozik Lendvai Ildikóval, Kuncze Gáborral, sőt a szinte alviláginak számító beosztottjával, Molnár Lajos egészségügyi miniszterrel, de én hónapok óta csupán egy percnyi örömet szeretnék látni országglakóink arcán, igen, egy félpercnit, hogy életrevaló arcuk jövőbeli vonásait is elraktározhassem magamban. Ha kilencvenben csak annyi föltételt szabunk meg az első választáson, hogy ügynökök, ávosok, pártfőnökök, vérbírók, akik jóváhagyással akasztattak is, ne szavazhassanak, ma bizonyára tisztább volna a közéletünk. Talán még demokrácia is lehetett volna belőle. De az Antall-kormány jóhiszeműségéből vagy kényszerből mindenkit egy szál ibolyával köszöntött. Nem gondolt arra, hogy a régi áldozatok hamarosan új áldozatok lesznek. Állítólag győztünk, de a bársonyos restauráció szép lassú önszerveződéssel hamarosan helyreállt.

– Nem jutott eszébe, hogy egy Charta 2007-es emlékiratot most is aláírna?

– De igen! Szívesen.

– Például kivel?

– Olyanokkal, akik nagyjából úgy látják a szakadékba zuhanásunk esélyét, mint én.

– A régi chartások közül is gondolna valakire? Például Konrád Györgyre vagy Kis Jánosra?

– Szívesen, ha az az érzékenység bujkálna bennük, mint akkor. A közép-európai sors évtizedekig ott volt a tolluk hegyén, a homlokuk mögött, de ma már ebből semmi sem érdekli őket.

– Ha velük nem, akkor kikkel tudna társulni?

– Nem szerencsés ilyen ügyekben rögtönözni, hiszen nem beszéltem egyikőjükkel sem. De ha nagyon kíváncsi, mondhatok néhány nevet. Például: Vizi E. Szilvesztert, Martonyi Jánost, Járai Zsigmondot, Cser Ágnesset, Morvai Krisztinát, Kisida Elek sebészprofesszort, Éger Istvánt, Csókay Andrást, Makovecz Imrét, Szabó István református püspököt, Csaba László közgazdászprofesszort, Bábel Balázs kalocsai érseket és több száz hasonló személyt. Tehát a rendőrség ellen én nem fegyveres erőket vetnék be, hanem gondolkodó és érző embereket.

– Tudná, mi lenne a fölhívás célja és szerepe?

– Igen, tudom!